

Az Olaszországban élő magyarok identitástudatának változása

Készítette: Vlasics Petra

„A spanyol donok, a német grófok, a francia mőszjők, az olasz püspökök, a nápolyi gavallérok, a skót lordok, a portugál hidalgók, az angol másodszülött fiúk és a magyar mágnások koldus egy kompánia.”¹

¹ https://www.intratext.com/IXT/HUN0268/_P34.HTM (letöltés dátuma: 2024.10.04.)

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
1. A kutatás szakirodalmi háttere	5
1.1. Az olaszországi magyar emigráció utolsó két évszázada.....	5
1.2. Az itáliai magyarok identitásával foglalkozó szakirodalom	8
1.3. Interkulturális kommunikáció, mint értelmezési keret.....	10
2. A kérdőív bemutatása és a kutatás módszertana	12
2.1. A kutatás módszertana	12
2.2. A kérdőív szerkezete és tartalma.....	13
2.3. Adatgyűjtés folyamata és eszközei	14
2.4. A mintavétel résztvevői.....	15
3. A kérdőív eredményei	16
3.1. A válaszok bemutatása és értékelése.....	16
3.2. A kérdőíves vizsgálat tanulságai	27
Konklúziók.....	28
Szakirodalom	32

Bevezetés

A világ kultúrák közötti dinamikája az idő múlásával és az élet ritmusának változásával egyre hangsúlyosabbá válik, tükrözve a globális kapcsolatok szorosabbá válását és a kulturális kölcsönhatások mélyülését. Ennek okán sokan választanak lakhelyül más országokat a jobb megélhetés, az életminőség javulása vagy pusztán önmegvalósítás és kalandvágy céljából. Mivel Magyarország és Olaszország földrajzilag közel helyezkednek el egymáshoz, és már évszázados kapcsolatban állnak, így nem meglepő, hogy Magyarországról többen költöztek Itália² területére különféle indíttatásból. Érdekes és szükségszerű is vizsgálni az elszármazott vagy nemrégiben elköltözött magyarok identitástudatát, az anyaországgal és a magyarságukkal kapcsolatos attitűdjeiket, hozzáállásukat. Jelen kutatás célja, hogy egy online kérdőíves vizsgálat segítségével felmérje az Olaszországban élő magyarok magyarsághoz fűződő viszonyát. Tanulmányommal hozzá szeretnék járulni Olaszországban élő magyarokkal foglalkozó kutatások bővítéséhez.

Kutatásomat az Olaszországban eltöltött Erasmus félévem inspirálta, amikor megtapasztaltam a magyarságtudatom változását. Felkeltette az érdeklődésemet, hogy egy másik ország környezete és nemzetének szokásai milyen nagy hatással vannak az identitástudatra, illetve az idehaza megszokott, hétköznapi dolgok hiánya megváltoztathatja a külföldön eltöltött idő minőségét. Ekkor fogalmazódott meg bennem a kérdés, hogy más, külföldre vándorló és költöző magyarnak mennyiben befolyásolja magyarsághoz való hozzáállását az itáliai légkör és életstílus. A dolgozatomban elején idézett közmondás a különböző népek és nemzetek közötti kölcsönös előítéletekre és közhelyekre utal, a különbségek kezelésének nehézségei pedig sok esetben akadályozhatják a hatékony interkulturális kommunikációt.

A rendelkezésemre álló szakirodalmi adatok és a külföldi tanulmányaim során szerzett személyes tapasztalataim alapján azt a hipotézist állítottam fel, miszerint az Olaszországban eltöltött idő hosszával párhuzamosan az egyén magyar identitása fokozatosan erősödik, amely a kulturális gyökerek megőrzésének és az interkulturális környezetben történő önazonosság keresésének a folyamatait tükrözi.

Munkám első lépése a konkrét kutatási kérdések megfogalmazása volt. Érdeklődésem elsősorban annak a feltérképezésére irányult, hogy az Olaszországban élő magyarok magyarsághoz való hozzáállása változik-e. A vizsgálat célja a feltételezett változás mértékének meghatározása, különös tekintettel arra, hogy az identitásbeli elmozdulás pozitív vagy negatív

² Az Itália és az itáliai szavakat Olaszország szinonimájaként használom a dolgozatban.

irányba mutat-e. A harmadik kérdés arra az időintervallumra koncentrál, amelyben ez a fordulópont bekövetkezett a válaszadó személyeknél. A negyedik, egyben utolsó kérdés a változásokat kiváltó okokat, illetve hatásokat vizsgálja. A kérdések felvetését megelőzően tájékoztam a szakirodalomban, majd a kutatás főbb pontjai mentén összeállítottam és előteszteltem az online kérdőívet, ezt követően pedig megosztottam különböző, előzőleg tudatosan kiválasztott 14 Facebook csoportban.

A tanulmány következő részében bemutatom a téma szakirodalmi hátterét, és összefoglalom az olaszországi magyar emigráció 20. és 21. századi történelmét. Ezenkívül kiemelem az interkulturális kommunikáció releváns aspektusait. A dolgozat központi elemét képező magyarságtudat fogalmát részletesen definiálom, mivel a jelen kutatás keretében ezt a koncepciót a hagyományos politikai kontextustól eltérő, sajátos megközelítésben értelmezem.

A dolgozat fő fejezetében részletesen ismertetem önálló kérdőíves kutatásomat, bemutatva a kérdőív kérdéseit, a célpopulációt, az adatgyűjtés és az értékelés folyamatát. A tanulmány végén összegzem és elemzem a kutatás eredményeit, kitérek a módszertani és tartalmi tanulságokra, továbbá az elvégzett adatgyűjtés korlátaira is. Végül pedig bemutatom a kutatás hasznát, kiemelve pedagógiai és szociolingvisztikai jelentőségét, illetve a vizsgálat lehetséges további irányait.

1. A kutatás szakirodalmi háttere

1.1. Az olaszországi magyar emigráció utolsó két évszázada

A migrációs kutatás komplex kérdésköre kihívást jelent a kutatók számára is, mivel nem elegendő vizsgálni a kivándorlási adatokat, hanem célszerű a fogadó országok megbízhatóbb bevándorlási adataival összevetni³ azokat, úgynevezett tükörstatisztikát végezni. Alapvetően kevés kutatás születik vándorlási témakörben mind nemzetközi, mind hazai szinten⁴. Amelyekre érdemben támaszkodni lehet, azok nagyjából az elmúlt két évtizedben készültek. A Magyarországról történő legnagyobb mértékű migráció az 1956-os forradalom időszakában volt megfigyelhető. A rendszerváltás előtt a határokat nehezebben lehetett átlépni, így keveseknek adatott meg a lehetőség, hogy külföldön próbáljanak szerencsét, így kutatásokra sem volt igazán szükség⁵. A vasfüggöny felszámolása után Németország és Ausztria váltak

³ Blaskó, Ligeti & Sik, 352.o.

⁴ Czibere & Rácz, 63.o.

⁵ uo. 64.o.

célponttá a magyar munkavállalók szemében, majd a 2004-es uniós csatlakozás után az Egyesült Királyság is megnyitotta kapuit. 2006 és 2007 között újabb tagállamok, köztük Olaszország, szüntették meg a korlátozásokat és nyitották meg a határokat⁶, ez időszaktól kezdve a magyarországi kivándorlás és a külföldi munkavállalás növekvő tendenciát mutat⁷. Az általam vizsgált tanulmányokban⁸ kevés szó esik az Olaszország felé történő migrációról, azonban az megfigyelhető, hogy az oda érkező magyarok többsége nő. Ez ellentétben áll a többi ország statisztikájával, miszerint az elvándorlást bevállalók döntő többsége férfi (több célcsoportban végzett kutatások alapján)⁹. A kutatások felhívják a figyelmet arra, hogy a vándorlási statisztikák pontosítása érdekében longitudinális felmérésekre van szükség¹⁰, illetve Olaszország tekintetében célszerűbb lenne külön elemzést készíteni.

Magyarország és Olaszország között zajló vándorlást nem csak statisztikai szempontból érdemes vizsgálni, hanem kapcsolataikon és történelmi elemzéseken keresztül is, tekintve, hogy a két ország évszázadok óta kapcsolatban áll egymással. Már a középkortól kezdve utaztak Olaszországba magyarok, elég csak Janus Pannoniusra gondolni, vagy Kossuth Lajosra, aki Torinóban tartózkodott a magyar szabadságharc bukása után¹¹. A XVIII. századtól kezdve a magyar nemesi családokban is egyre nagyobb jelentőséget kapott az olasz nyelv, irodalom és kultúra tanítása¹², amelyet az ifjak az országba való utazással tökéletesítettek¹³. Az olasz nyelv főúri oktatásáról és az olaszországi utazásokról részletesebb információt Farkis Tímea¹⁴ és Antonio Sciacovelli¹⁵ kötete nyújt. Sárközy Péter a magyar diaszpóráról szóló kutatásában egy rövidebb részt szentelt a XX. századba érkező migrációs hullámoknak. Az előző évszázadban több felvonásban vándoroltak magyarok az országba, javarészt politikai indíttatásból vagy háborús ideológiák miatt. A hétköznapi emberek között megfordultak neves írók, költők (mint

⁶ Czibere & Rác, 65.o.

⁷ Blaskó, Ligeti & Sik, 352.o.

⁸ Blaskó, Zs., Ligeti, A. S. & Sik, E. (2014). Magyarok külföldön – Mennyien? Kik? Hol?. *Társadalmi riport*, 13(1). 351-372. Elérhető a MATARKA adatbázisából. <https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b337.pdf>. (letöltés 2024.12.22.)

Czibere, I. & Rác, A. A külföldre irányuló migráció és a migrációs hajlandóság jellemzői a magyar fiatalok körében. *Kultúra és közösség*, (7)1. 63-74. Elérhető a Magyar Elektronikus Könyvtár adatbázisában. https://epa.oszk.hu/02900/02936/00028/pdf/EPA02936_kultura_es_kozosseg_2016_01_063-074.pdf. (letöltés 2024.12.22.)

⁹ Czibere & Rác, 66.o.

¹⁰ uo. 67.o.

¹¹ Sárközy, 32.o.

¹² Farkis, 5.o.

¹³ uo. 136-137.o.

¹⁴ Farkis, T. (2021). *Az olasz nyelv és irodalom oktatásának koncepciója a XVII-XVIII. századi magyar főúri családok nevelésében*. Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete.

¹⁵ Sciacovelli, A. (2020). Viaggiatori ungheresi nell'Italia dell'Ottocento. *Forme e la storia*, 13(1). 133-150. Elérhető a torrossa weboldalon. <https://www.torrossa.com/en/resources/an/4690430> (letöltés: 2025.01.07.)

például Márai Sándor), művészek, egyházi személyek¹⁶ és értelmiségiek, akik közül többen Olaszországban lettek sikeresek¹⁷. Az ötvenes években az egyházi személyek körében többen a Vatikánnál helyezkedtek el, például a Katolikus Szemle folyóiratot és a magyar Vatikáni Rádiót szerkesztették¹⁸. A papok szerepe nem volt elhanyagolható a magyar közösségben, hiszen, gyakran motorbiciklivel az országot járva, igyekeztek összetartani a magyar diaszpórát és tájékoztatni a híveket különféle egyházi eseményekről. Továbbá, az emigráló értelmiségi férfiakat később a hetvenes-nyolcvanas években feleségeik és családjuk is megpróbálták követni. Az olaszországi magyarok tekintetében szükségszerű kiemelni a Triznya házaspár által nyújtott kulturális kapcsolatot. A Triznya kocsmaként emlegetett gyülekezőhely számos Rómában élő vagy oda utazó magyarnak biztosított lehetőséget az információcserére és a kapcsolatépítésre. A hely az értelmiségiek (mint például Pilinszky, Hubay, Mészöly) találkozópontja volt, ahol különféle kiadványok is gazdát cseréltek. Ennek ellenére Sárközy szerint nem lehetett igazi, összetartó közösségi életéről, magyar diaszpóráról beszámolni¹⁹. Az 1900-as évek közepéig a Római Magyar Akadémia, mint tudományos intézet, is fontos szerepet játszott a magyar kutatók és művészek életében, de ma már csak a magyar kultúra bástyája, amely egyre inkább csak rendezvényeknek és kiállításoknak ad otthont. Sárközy tanulmánya azt a tényt állapítja meg, hogy manapság nem lehet vibráló ösztöndíjas életéről sem beszélni²⁰, illetve a múlt században létrejött kilenc magyar tanszék már nem igazán működik önállóan, általában megszűntek, lektorátussá váltak vagy más intézetekbe olvadtak be²¹.

A két ország kapcsolata szempontjából ki kell emelni Klebelsberg Kunó és Berzeviczy Albert tevékenységét. Klebelsberg miniszteri hivatása alatt került be a magyar oktatási rendszerbe az olasz nyelv tanítása (az 1924-es oktatási törvény alapján)²² és jött létre Budapesten az Olasz Kultúrintézet²³, amely a mai napig összekötő kapocsként működik a két nemzet között. Berzeviczynek köszönhetően pedig intenzív kapcsolat létesült tudományos és kulturális területen, sokat tett a két kultúra kölcsönös megismertetésében²⁴.

¹⁶ Sárközy, 32.o.

¹⁷ uo. 34.o.

¹⁸ uo. 33.o.

¹⁹ uo. 34.o.

²⁰ uo. 35.o.

²¹ uo. 36.o.

²² Farkis, 6-7.o.

²³ Szabó, T., 31.o.

²⁴ uo. 32-33.o.

1.2. Az itáliai magyarok identitásával foglalkozó szakirodalom

Kutatómunkám aktualitását az is alátámasztja, hogy a rendelkezésemre álló szakirodalom alapján, szinte semmilyen kutatás nem irányul az Olaszországban élő magyarok identitástudatának feltérképezésére. A tudományos cikkek elsősorban a Kárpát-medencében élő magyar közösségekre, mint külhoni magyarokra fókuszálnak, és ezen közösségek magyar nyelvi kompetenciájának vizsgálatát végzik. Emellett, számos kutató nagy figyelmet szentel annak, hogy különböző programok keretén belül támogassa az anyaország nyelvének megtartását és fejlesztését a határon túli magyarok lakta településeken. A nyelvmegtartásban, a helyi magyar nyelvjárások eltérése miatt, szerepet kap a szakmaközi magyar-magyar kommunikáció is, mint a nyelvi szétfejlődés megelőzése. Pusztay János tanulmánya, többek közt, arra hívja fel a figyelmet, hogy a szakkifejezések nyelvjárásonként eltérőek lehetnek és egy egyértelműsítő adatbázis létrehozását szorgalmazza, amely dialektusonként összegyűjti a különféle diszciplínákban megjelenő szakszókincset. Ez a terminológiai adatbázis az iskolai tantárgyak szakszókincsét szedné össze, ezzel is segítve a külhoni magyarok magyarországi nyelvhasználatának szinten tartását²⁵. A nemzeti azonosságtudat fogalma Tózsér Anett²⁶ munkáiban is többször megjelenik, de kizárólag a kárpát-medencei magyarokra koncentrálva.

Más kutatások, egy adott ország magyar diaszpórájára reflektálnak. Cserján Károly tanulmánya az Ausztriában élő magyarok körében a magyarságtudat vizsgálatára fókuszált. A szerző szerint a magyarok képesek azonosulni az osztrák kultúrával, hiszen ez egyfajta „egzisztencia”²⁷ szintet is jelent, de a cikk a kettős identitástudat kérdéskörére is kitér²⁸. Számos olyan tanulmányt is találtam, amelyek a magyar emberek magyarsághoz való viszonyulását vizsgálják, bár ez nem áll a kutatások középpontjában. A kutatások java része viszont nem csak a magyarok identitás kérdéseivel foglalkozik, hanem általában több országban végeznek kutatásokat, majd a végén összegzik a kapott válaszokat és összehasonlítják az országokat²⁹.

Ezen kívül találkoztam olyan kutatásokkal is, amelyek az olasz-magyar történelmi kapcsolatok témakörét érintik. Számomra az egyik legolvasmányosabb Jászay Magda

²⁵ Pusztay, 107-118.o.

²⁶ Tózsér, A. (2020). A Kárpát-medencei magyar lakosság identitásának jellemzői. *Polgári Szemle* 16(4-6), 327-342. <https://doi.org/10.24307/psz.2020.1025> (letöltés 2024.10.04.)

²⁷ Cserján, 45.o.

²⁸ Cserján, K. (é.n.). *Magyar identitás Ausztriában*. Elérhető a TK Kisebbségkutató Intézet adatbázisában. <https://kisebbssegkutato.tk.hu/uploads/files/archive/516.pdf> (letöltés 2024.09.24.)

²⁹ civilek.info. (09.02.2024). *In Europa, La cosa più importante per gli ungheresi è la loro identità nazionale - civilek.info*. Civilek.info. <https://civilek.info/it/2024/02/09/in-europa-la-cosa-piu-importante-per-gli-ungheresi-e-la-loro-identita-nazionale/> (utolsó megtekintés dátuma 2024.10.02.)

Párhuzamok és kereszteződések című könyve³⁰. Ezen túlmenően a két ország közötti kapcsolatok politikai dimenzióját is több kutatás vizsgálta, gyakran egy-egy meghatározó történelmi időszakot kiemelve. Szeretném kiemelni Horváth Jenő tanulmányát, amely Magyarországot mutatja be az olaszok szemszögéből az 1945-től 1989-ig terjedő eseménydús időszakban³¹.

Mindezek mellett, fontos megjegyezni, hogy Olaszország különböző városaiban alapítottak magyar tanszékeket, amelyek közül néhány a mai napig fontos szerepet tölt be az országban tanuló magyarok számára. Firenzei tartózkodásom idején magam is kapcsolatba kerültem olyan kint élő magyar hallgatókkal, akik részt vettek a helyi magyar intézmény³² kurzusain és különböző programjain.

Annak ellenére, hogy a magyarságtudat kifejezés nem szerepel az MTA digitális szótárában³³, mégis fontosnak tartottam, hogy a dolgozatomban a magyarsághoz fűződő viszonyulásra és attitűdökre vonatkozóan használjam ezt a szót. Ugyanakkor a terminust régóta használják különböző tudományos, illetve közéleti, de akár politika töltetű cikkekben egyaránt.

Mivel ez a fogalom politikai kontextusban is előfordul, és tudományos munkákban nem rendelkezik kellő háttértámogatással, alkalmazása nem tűnik a legmegfelelőbb eszköznek a magyarsághoz való viszonyulás kifejezésére. Ennek ellenére ezt a megfogalmazást választottam, mivel egy közérthetőbb módot kívántam alkalmazni a magyarsághoz fűződő attitűd kifejezésére. A dolgozatomban a szó nem hordoz semmilyen politikai töltetet.

A *magyarságtudat* a tanulmányban elsősorban a *magyar nyelvet és a magyar szokások gyakorlását, vagy tudatosan megélt hiányát jelenti*. Ezen túlmenően kapcsolódik hozzá a magyar történelem, a magyar habitus és az összetartozás érzése. A magyarságtudat egy olyan gondolati és érzelmi rendszer, amely magában foglalja a magyar kultúrát, a nemzeti értékeket és a társadalom összetartozásának élményét. Emellett kifejezi a magyar identitást, amely a fent említett elemek ismeretét, közös átélését, valamint a kultúra közös gyakorlását és védelmét

³⁰ Jászay, M. (1982). *Párhuzamok és kereszteződések: A magyar-olasz kapcsolatok történetéről*. Gondolat Könyvkiadó.

³¹ Horváth, J. (2008). Magyarország olasz szemmel. *Limes: tudományos szemle* (21)2, 129-146. Elérhető a Grotius adatbázisában. http://www.grotius.hu/doc/pub/cvftvj/82%20horvath_jeno.pdf (letöltés 2024.09.08.)

³² Università degli Studi di Firenze, Dipartimento di Formazione, Lingue, Intercultura, Letteratura e Psicologia tanszék keretein belül.

³³ Ittész, N. (2024). *A magyar nyelv nagyszótára*, NsztWeb. <https://nagyszotar.nytud.hu/index.html>. (utolsó megtekintés dátuma: 2024.10.05.)

jelenti. A fogalom meghatározása során fontos figyelembe venni, hogy a magyarságtudat egyéni és kollektív szinten is megjelenhet, illetve az emigráció hatására változhat.

1.3. Interkulturális kommunikáció, mint értelmezési keret

Az interkulturális kommunikáció, mint értelmezési keret alapvető jelentőséggel bír ezen a területen, mivel az Olaszországba utazó vagy ott letelepedni kívánó magyaroknak különböző megküzdési stratégiákat kell alkalmazniuk, hogy a kulturális sokk hatásait mérsékeljék vagy megszüntessék.

Mivel minden kultúrának megvan a maga ritmusa, amely szerint az emberek élik az életüket, tehát más dolgokat részesítenek előnyben, illetve mások az elvárásaik is³⁴. Így elengedhetetlen a mindennapi kommunikáció szempontjából, hogy ezt az idegen gondolkodásmódot és értékrendet értelmezni tudják³⁵. Ellenben, ha nincsenek tisztában az adott kultúrában élők viselkedésével, könnyen félreérthető vagy kínos szituációkba keveredhetnek. A kulturális különbségek ismeretének kulcsszerepe van nem csupán a magánéletben, hanem a munka világában egyaránt. Tekintve, hogy mindenki a saját értékrendje szerint él és cselekszik a megszokott környezetében, így amikor „interkulturális kommunikációra kerül a sor, nagy a valószínűsége annak, hogy a kommunikáló felek értékrendje is ütközik.”³⁶ Hidasi szerint „ha valaki új kultúrába kerül és 'megtanul' érzékenyebben reagálni bizonyos ingerekre, amelyek az adott kultúrában differenciáltabbak, [...], akkor időnek kell eltelni ahhoz, amíg az ember megtanul különbséget tenni”³⁷ a saját kultúrája és a befogadó ország kultúrája között.

Mivel minden változás, amely a normától eltér, pszichológiailag megterhelő³⁸, így amíg az anyaországtól távol tartózkodó egyének megtanulják kezelni a külföldön jelentkező akkulturációs és beilleszkedési zavarokat³⁹, sérelmek érhetik őket. Az idegen környezethez történő adaptáció számos egyéni változótól függ, mint például az egyén adottságaitól, a kultúrához vagy a külföldi úthoz fűződő motivációtól, illetve a bekövetkező változás mértékétől⁴⁰. Ahhoz, hogy az egyének megkönnyítsék a hozzászokás folyamatát, illetve, hogy

³⁴ Hidasi, 19.o.

³⁵ uo. 12.o.

³⁶ uo. 17.o.

³⁷ uo. 14.o.

³⁸ uo. 143.o.

³⁹ uo. 141.o.

⁴⁰ uo. 143.o.

előre felkészüljenek a lehetséges nehézségekre, nagyon hasznos a változásokat anticipálni⁴¹, azaz előre elképzelni őket és megpróbálni valamilyen megküzdési stratégiát kitalálni. Hidasi Judit három tényezőt sorolt fel, amelyek a kulturális sokk megjelenéséért felelősek, ezek „a megszokott kapaszkodók elvesztése, a személyközi és társas kommunikáció diszfunkcionalitása és az identitáskrízis”⁴². Kapaszkodók elvesztése alatt a megszokott környezet és a biztonságérzés hiányát értjük. Köztudott, hogy egy idegen országban a közös nyelv ismerete önmagában nem elegendő a boldoguláshoz, tudni kell értelmezni a nonverbális kódokat is, mint például a gesztusokat és más szimbólumokat. Amikor ezeket a kódokat az emberek nem tudják felismerni és nem tudnak rájuk helyesen reagálni, illetve a nyelvben is akadnak nehézségeik, akkor egy törés történik az interakcióban⁴³, amely félreértésekhez, de akár sértődéshez is vezethet. Az identitáskrízist akár egy „pánikszerű állapotnak”⁴⁴ is lehet értelmezni, amely szorongással⁴⁵, visszahúzóódással, a szituációból való meneküléssel, konfrontációval vagy más jellegű védekezéssel manifesztálódik⁴⁶. Ezt a krízist a fentebb említett kapaszkodók hiánya váltja ki és ez az állapot „elveszettség- és kiszolgáltatottságérzetet”⁴⁷ válthat ki az egyénben. Idővel a kezdeti stresszes káoszt átveszi a beilleszkedési folyamat, amely során a külföldre költözött személyek új kapaszkodókat találnak és ezeknek a jelenléte enyhítheti az identitáskrízist⁴⁸. A kulturális sokk nem csak akkor következhet be, amikor egy ismeretlen országba utazunk, hanem akkor is, ha egy hosszabb távollét (például évek) után visszaköltözünk a hazánkba⁴⁹.

Külföldi utazás vagy költözés esetén szinte elkerülhetetlen, hogy a célországgal kapcsolatos különféle sztereotípiák felmerüljenek. Hidasi a tanulmányában kiemelte, hogy a közhelyek, amelyek például az olaszokra használatosak függenek a „neveltetésünktől, a médiától és a személyes tapasztalatoktól”⁵⁰. Ezen a ponton fontos megjegyezni, hogy mivel a sztereotípiák a tudat mélyebb rétegeiben találhatóak, így nehezen lehet ezeket megváltoztatni. Az emberekkel folytatott kommunikációnál fontos tudatosítani, hogy a negatív sztereotípiák rossz hatással lehetnek az interakciókra⁵¹, ezért érdemes helyén kezelni, illetve félretenni azokat

⁴¹ Hidasi, 142.o.

⁴² uo. 142.o.

⁴³ uo. 144.o.

⁴⁴ uo. 146.o.

⁴⁵ uo. 146.o.

⁴⁶ uo. 145.o.

⁴⁷ uo. 145.o.

⁴⁸ uo. 147.o.

⁴⁹ uo. 142.o.

⁵⁰ uo. 136.o.

⁵¹ uo. 135.o.

főként a munkahelyen. Sztanó László a *Taljánok, olaszok, digók* című munkájában kitér az idegenség témakörére is. A szerző szerint ahhoz, hogy elfogultság nélkül lehessen egy adott kultúrát, jelen esetben az olasz kultúrát megfigyelni, ahhoz egy bizonyos távolságra van szükség⁵².

Hidasi szerint „az egyes kultúrák sajátosságainak megismeréséhez és a megértéséhez nagy segítséget jelent, ha valamiféle rendszerben vizsgáljuk őket”⁵³. A témában a holland kutató, Geert Hofstede, kultúraleírási modellje⁵⁴ a mérvadó, mivel az általa jelzett kulturális dimenziók szerint relatív sok a hasonlóság a magyar és az olasz kultúra között⁵⁵.

2. A kérdőív bemutatása és a kutatás módszertana

2.1. A kutatás módszertana

Dörnyei Zoltán módszertani tanulmánya szerint az a legjobb módszer, amely a leghatékonyabban válaszolja meg a kutatási kérdéseket⁵⁶. Mérlegelve a felmérésemhez szükséges adatok jellegét és a hasonló témájú tanulmányok⁵⁷ információgyűjtési módszerét konzultálva, vegyes módszertan mellett döntöttem, tehát a kvalitatív és a kvantitatív módszert együttesen, egymást kiegészítve alkalmaztam. Mivel az Olaszországban élő magyarokat még kevesen vizsgálták, így elengedhetetlen a kvalitatív kutatás, amely szakirodalmi háttér hiányában a legmegfelelőbb módszer arra, hogy egy új területet mélyebben felfedezzen⁵⁸. A két módszer párhuzamos igénybevétele segít abban, hogy a vizsgálandó kérdéskört, annak a valóságát többféle irányból elemezni lehessen. Az adatszerzés eszköze egy kérdőíves felmérés volt, amely lehetővé tette, hogy minél több, Olaszországban élő magyart elérjek és így átfogóbb válaszokra tegyek szert. A kérdőívben a kvantitatív és a kvalitatív módszertant egymás mellett használom, és ez megfigyelhető a kérdések felépítésében is. Bizonyos kérdések egy módszerre alapulnak (például kvantitatív az életkor és a nem), ezen felül pedig olyan kérdéseket is létrehoztam, amelyek kombinálják a két metódust a válaszlehetőségek terén. Ennek

⁵² Sztanó, 38.o.

⁵³ Hidasi, 39.o.

⁵⁴ uo. 39.o.

⁵⁵ A Hofstede-féle kulturális dimenziókon alapuló összehasonlítás egy egyszerű grafikon segítségével áttekinthető: <https://www.theculturefactor.com/country-comparison-tool> (utolsó megtekintés ideje: 2024.10.04.)

⁵⁶ Dörnyei, 308.o.

⁵⁷ Szabó, T., A. (2012). „Mit jelent az Ön számára magyarnak lenni?": Identitásvizsgálatok a franciaországi magyarok körében. In Parapatics, A. & Csernák-Szuhánszky, D. (Eds.), *FÉLÚTON 7. konferencia*. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola. Elérhető az ELTE adatbázisában. <https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/9241/Szabo%20T.%20Annamaria.pdf>. (letöltés 2024.11.17.)

⁵⁸ Dörnyei, 39.o.

tekintetében elsősorban előzőleg meghatározott itemeket adtam meg, majd végül beszúrta egy nyitott válaszlehetőséget, ahol megadhatták saját, szubjektív meglátásaikat vagy tapasztalataikat. A rendelkezésre álló idő függvényében szükségszerű volt, hogy minél rövidebb idő alatt elegendő válasz gyűljön össze, így elengedhetetlen volt a kérdőíves módszer használata, amelyben dominál a kvantitatív metódus. Továbbá, ahhoz, hogy a kutatási eredmények meggyőzőbbek és hitelesebbek legyenek fontos volt a kvalitatív módszertan alkalmazása⁵⁹. Ezzel ellentétben a kvalitatív módszer eredményei nem feltétlen vonatkoznak más személyekre, ezért hasznosabb nagyobb körben elvégezni a mintavételezést⁶⁰. Mindezek mellett a módszertan kiválasztásakor figyelembe kellett vennem, hogy a válaszadók olyan platformon közöljék válaszaikat, amelyet egyszerűen és gyorsan tudnak kezelni.

A kérdőívet a google forms rendszerén belül készítettem el, mivel ezen a felületen több típusú kérdés és válaszlehetőség elérhető el. A kérdőívet 14 Facebook csoportban tettem közzé, amelyek a kint élő magyarok kapcsolattartására és információcseréjére specializálódtak (pl. Venetói magyarok csoportja). Továbbá, az olasz-magyar adásvétellel és nyelvoktatással kapcsolatos csoportok tagjait is felkértem a kérdőív kitöltésére, a kérdőív ismertető szövegében hangsúlyozva, hogy kizárólag Olaszországban élő személyek válaszait várom.

Az űrlap a posztban egyetlen kattintással elérhető volt, felette pedig egy rövid ismertetés keretében bemutatkoztam és leírtam kutatásom témáját, célját és a célközönséget. Ebben a bevezető szövegben hangsúlyoztam, hogy a kitöltés legalább öt és legfeljebb nyolc percet vesz igénybe, ezzel bizakodva, hogy minél nagyobb célközönséghez eljut a kutatásom. Lényegesnek tartottam ezt az információt kiemelni, mivel az emberek hajlamosak figyelmen kívül hagyni a túl hosszú kérdőív kitöltését. A kérdőív jóváhagyása több csoportban is hosszabb időt vett igénybe, mivel a csoportok adminisztrátorai felülbírálják az oda bekerülő posztokat. Szerencsére, minden várakozást felülmúlva 94 fő osztotta meg tapasztalatait és véleményét a témával kapcsolatban.

2.2. A kérdőív szerkezete és tartalma

A felmérésben húsz kérdés szerepelt, a kérdések típusa a várt adatok jellegétől függően változott. Azoknál a kérdéseknél, amelyek célzott választ igényeltek, feleletválasztós opciót adtam meg, míg a tágabb és több választ is megengedő kérdéseknél jelölőnégyzetek

⁵⁹ Dörnyei, 45.o.

⁶⁰ uo. 41.o.

kiválasztásával oszthatták meg tapasztalataikat a kitöltők. Emellett pedig a nyitott kérdésekben szabadon elmondhatták élményeiket és véleményüket. Tartalmi szempontól a google forms kérdőív két részre különül: az első rész a válaszadók paramétereit segít rendszerezni (például a nyelvtudásukat), a második felében pedig a magyarságtudatuk mibenlétét igyekeztem megismerni. A kérdések 75%-át kötelező volt megválaszolniuk, csak öt kérdés volt opcionális.

A kérdőív első három kérdése általános információkat gyűjtött össze az adatközlőktől, a nemüket, az életkorukat és az olaszországi lakhelyüket kellett megadniuk. A negyedik és ötödik kérdés arra irányult, hogy mióta élnek az országban, illetve milyen minőségben vannak ott, tehát tanulnak, dolgoznak vagy családtagként élnek ott. A hatodiktól a kilencedik kérdésig terjedően az egyének nyelvtudására voltam kíváncsi, ezen belül is a költözés előtti nyelvismereti szintjükre, olaszországi nyelvtanulásukra, végül pedig megkérdeztem, hogy összesen hány évig tanultak olaszul. A kérdőív második felében az adatközlők magyarságtudatának változásait igyekeztem megvizsgálni. Kifejthették véleményüket a változás mértékéről, arról, hogy ezt a változást mennyi idő múltán és az élet milyen területén érzékelték. Érdekelt a más Olaszországban élő magyarokkal való viszonyuk, hogy tartják-e a kapcsolatot és hogy részt vesznek-e magyar közösségek rendezvényein, illetve, hogy – amennyiben vallásgyakorlók - járnak-e például magyar nyelvű misékre, istentiszteletekre. A tizenhatodik kérdésnél az adott opciókon kívül is kifejthették, hogy melyek azok a dolgok, szokások, normák és értékek, amelyek Magyarországról hiányoznak. Továbbá, a nyelvtudáshoz kapcsolódva, érdekelt, hogy mit tesznek azért, hogy ne felejtsék el az anyanyelvüket és milyen módon tájékozódnak a magyarországi eseményekről, fontosnak tartják-e ezt. Az utolsó két kérdésben kifejthették véleményüket a kutatási téma hasznosságáról és alkalmazhatóságáról és szabadon megoszthatták gondolataikat és élményeiket.

2.3. Adatgyűjtés folyamata és eszközei

A kérdőív elkészítését megelőzően tanulmányoztam a dolgozatban említett kutatásokat, megfigyeltem a kutatási kérdéseiket, illetve módszereiket. Ezután a dolgozatom kutatási céljai alapján megfogalmaztam a mintavételezéshez szükséges kérdéseket. A kérdőívet a google forms felületén készítettem el, majd 14 különböző privát és nyílt Facebook csoportban tettem közzé. A csoportok nagy része olyan közösség, amely elősorban az Olaszországban élő magyarok kapcsolattartására és információcseréjére fókuszál, míg egy kisebb része pedig az olasz-magyar adásvételre és az olasz nyelvtanulásra összpontosít. A kérdőívek terjesztésében

néhány Facebook csoporttag is segített, saját profiljukban megosztották a kérdőívemet. Emellett, egy egyetemi csoporttársam, illetve a Pécsi Olasz Tanszék anyanyelvi lektora is elküldte az Olaszországban élő magyar ismerőseinek a google forms linket.

A Facebook bejegyzésekben a kérdőív linkje mellett bemutatkoztam és ismerttettem a csoporttagokkal a kutatási témámat, illetve megosztottam a hozzá tartozó információkat, mint például a keresett célcsoport és a kitöltési idő⁶¹. A link megnyitása után egy hasonló jellegű bemutatkozó szöveggel találkoztak a kitöltők. Ebben a szövegben is röviden bemutattam a kitöltésre vonatkozó információkat, vagyis a várt célcsoportot és a kitöltéshez szükséges időt. Mind a Facebook bejegyzésekben, mind a kérdőíves rövid, informatív szövegben biztosítottam a tagokat afelől, hogy a kitöltés teljes mértékben anonim és semmilyen személyes adatot nem gyűjtök.

A kérdőívben belül a kérdések megfogalmazásánál az egyszerűsége és érthetősége törekedtem, ennek ellenére a kérdőív első változatában maradtak nehezen értelmezhető kérdések, ennek érdekében előtesztelést végeztem a szaktársaim körében, akik szintén részt vettek az Erasmus+ mobilitás programjában. Az általuk javasolt módosításoknak megfelelően javítottam pár kérdésemre és ezután tettem közzé a végleges kérdőívet a 14 Facebook csoportba.

A válaszlehetőségek megadásakor igyekeztem következetes lenni az írásmódban, így minden szót kis betűvel írtam. Ez az írásmód a válaszok kiértékelésénél a segítségemre volt, mivel a válaszok döntő többsége nagy betűvel kezdődött.

A válaszadás lezárását követően egy üzenetben jeleztem, hogy a kérdőív már nem fogad válaszokat, itt megragadtam az alkalmat és megköszöntem az adatközlők közreműködését.

2.4. A mintavétel résztvevői

Jelen fejezet célja, hogy alaposan megvizsgálja és értékelje a kérdőív első három kérdésére adott válaszokat, amelyek a válaszadók nemére, életkorára és olaszországi lakóhelyére vonatkoznak.

⁶¹ A bejegyzésekben megjelenő bemutatkozó szöveg megtalálható a Mellékletek dokumentum első oldalán.

A kérdőívet 94 fő töltötte ki, 89 nő és 5 férfi⁶². Mindenképpen fontosnak tartom megjegyezni, hogy a kitöltők igen magas száma ellenére, a kérdőív nem tekinthető, reprezentatívnak, noha majdnem 100 fő töltötte ki.

Földrajzi eloszlás szempontjából Olaszország szinte minden régiójából érkeztek válaszok. Azonban ez nem tekinthető teljesen egyedinek, mivel a kitöltők eloszlása nagymértékben függ a Facebook csoportok tagjainak lakóhelyétől, valamint a csoportok összetételétől (például a Venetói Magyarok csoportjában résztvevők számától). Itt az összetételen a Facebook csoportok közösségét értem, mivel ezek a csoportok általában egy város vagy egy régió közösségét képviselik (például venetói magyarok vagy nápolyi magyarok)⁶³. Ugyanakkor, mivel nem minden tartomány tagjai tömörülnek virtuális csoportokba, voltak olyan területek is, ahonnan egyáltalán nem érkezett válasz.

Ami a válaszadók életkorát érinti, a 19 évestől egészen a 81 éves korig terjedően küldték el tapasztalataikat és véleményüket. Ugyanakkor a legtöbb kitöltő a 40-es és az 50-es korosztályból került ki. Ebből arra lehet következtetni, hogy ez a korcsoport fedi le leginkább a munkavállalók rétegét.

3. A kérdőív eredményei

3.1. A válaszok bemutatása és értékelése

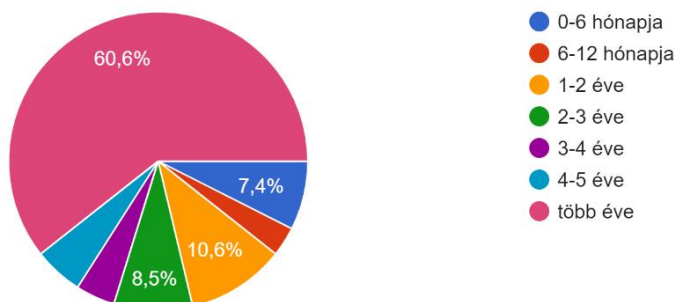
A válaszadók többsége, vagyis 57 fő több mint öt éve él Olaszországban. Ezután a második legtöbb válaszként az 1-2 éves időintervallumot jelölték meg kint tartózkodásként, ez a válaszadók több mint 10%-át teszi ki. Ugyanakkor csak hét fő él mindössze néhány hónapja Olaszországban. Ezen adatok megoszlása látható az alábbi diagramon.

⁶² Az információ a kérdőív első kérdése alapján derült ki. A kérdésre adott válasz megtalálható a Mellékletek első oldalán.

⁶³ Az Olaszországban élő magyarok által megadott települések, vagy régiók a Mellékletek második oldalán lévő táblázatban találhatóak meg.

1. diagram

A válaszadók olaszországi tartózkodásának eddigi időtartama

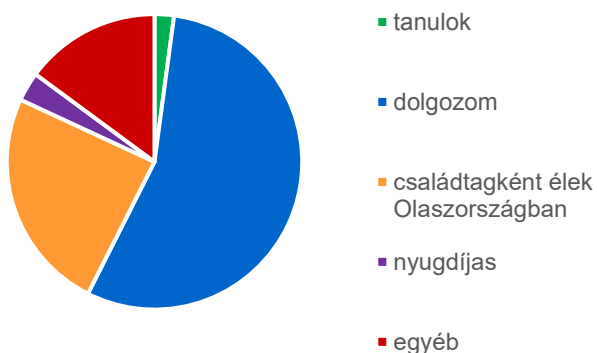
A felmérés negyedik kérdésében az Olaszországban élő magyarok tevékenységeit kérdeztem, a válaszlehetőségeknél három opciót adtam meg és egy nyílt elemet, amelyben megoszthattak más jellegű elfoglaltságot.

A kérdőívben megkérdezett magyarok döntő többsége, azaz 52 fő, munka céljából él Olaszországban, 23-an pedig úgy nyilatkoztak, hogy főként családtagként élnek az országban. Azonban az egyéb válaszlehetőségnél többen megjegyezték, hogy nem csupán dolgoznak, hanem más tevékenységet is végeznek mellette. Öt fő jelezte, hogy dolgozik és családtagként is tevékenykedik, például családanyaként a gyermekek nevelése a fő elfoglaltsága. Ezen kívül, csupán 2 fő jelezte, hogy kizárólag tanulás végett tartózkodik az országban. Egy fő írta egyedül, hogy munka mellett tanul is, bár feltételezhető, hogy a leginkább jellemző tevékenysége a munkája. Az egyéb válaszlehetőségnél három kitöltő nyilatkozta, hogy nyugdíjasként él Olaszországban. Olyan válasz is érkezett, hogy az egyén Olaszországban él, ott van a lakhelye, de egy másik országba ingázik a munkahelye végett. Végül pedig egy személy jelezte, hogy otthonról végzi a munkáját (2. diagram).

A családtagként élők magas száma arra enged következtetni, hogy többen Olaszországban vállalnak családot, ez esetben valószínűleg több személy párja olasz származású lehet. Erre a feltevésre egy édesanya válasza engedett következtetni, ő azt nyilatkozta, hogy Olaszországba való költözése után ismerkedett meg párjával, és fiával a mai napig Rómában élnek. Emellett, feltételezhető, hogy Magyarországról többen családként költöztek az országba és ott vállaltak a szülők munkát, illetve a gyermekek ott járnak iskolába.

2. diagram

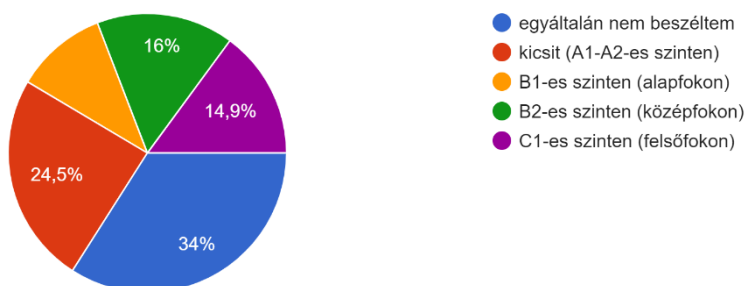
Az Olaszországban végzett tevékenységek eloszlása

A kérdőív következő kérdésében a Magyarországon elsajátított nyelvtudásuk érdekelt. Ebben a részben a megadott itemek közül tudták a számukra legmegfelelőbb opciót bejelölni. A legnagyobb megdöbbenésemre a megkérdezettek 34%-a jelezte, azaz 32 fő, hogy költözése előtt egyáltalán nem beszélte a célország nyelvét. Másodikként az A1-A2-es szintet jelölték meg a legtöbben, ez a válaszadók 24,5%-át jelenti, vagyis 23 főt. Az alap- és középfokú nyelvtudással rendelkezők nem teszik ki a megkérdezettek 30%-át, felsőfokon is csupán 14 fő tud olaszul kommunikálni (3. diagram).

3. diagram

A magyarok olasz nyelvtudása az Olaszországba való költözés előtt

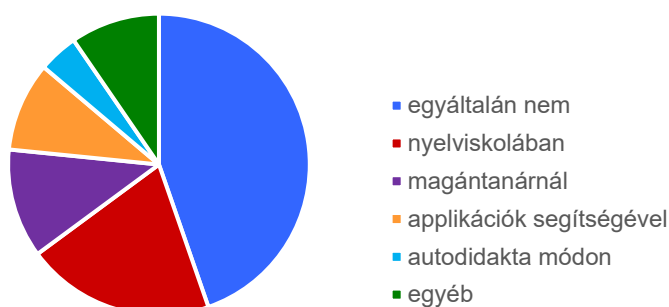
A következő kérdés az Olaszországban történő nyelvtanulást térképezte fel megadott válaszlehetőségekkel és nyitott, egyéb opcióval. A válaszadók majdnem 50%-a nyilatkozta, hogy nem tanult a befogadó országban célnyelvet. 19-en válaszolták, hogy olaszországi nyelviskolába jártak, 11-en pedig magántanárnál próbálták az olasz nyelv elsajátítását.

Továbbá, a megkérdezettek alig 10%-a jelölte be az applikációval történő tanulás lehetőségét. A megadott itemek közül a helyi magyar közösségben, illetve az olaszországi magyar lektorátusoknál való nyelvtanulást nem jelölte be senki.

Egyéb válaszlehetőségként olyan alternatívákat írtak, mint például a külföldi mobilitás (Erasmus) alatt történő nyelvelsajátítás, vagy helyi családtagtól való ismeretszerzés. Ezen kívül, négy fő számolt be arról, hogy autodidakta módon törekedett megtanulni az olaszt, itt feltételezem, hogy valamilyen applikáció nyújtotta ismeretszerzés is része volt a tanulási folyamatnak. Emellett, egy fő megjegyezte, hogy neki nem csak az olasz nyelvet, hanem a helyi dialektust is el kellett sajátítania. A tanulással kapcsolatos válaszok megoszlását az alábbi diagram illusztrálja.

4. diagram

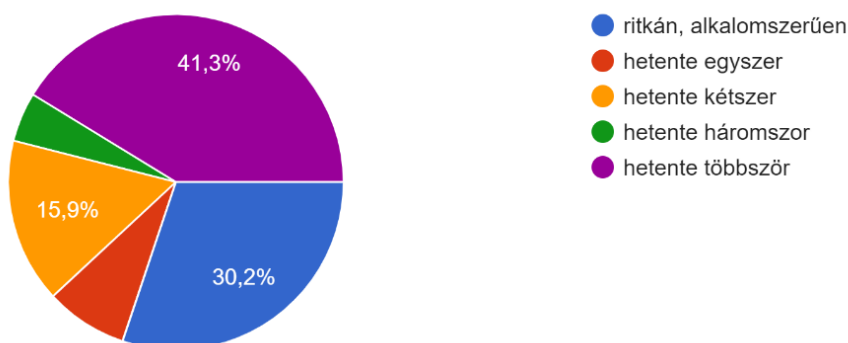
Olaszországban történő olasz nyelvtanulás különböző formái

A nyolcadik, nyelvtanulásra vonatkozó kérdés az előzőben megadott válaszokon alapszik, mivel az Olaszországban történő nyelvtanulás gyakoriságára kérdez rá. A 63 beérkezett válaszból 26-an reagáltak, úgy, hogy hetente többször foglalkoztak a nyelvvel. 19-en viszont ritkán vagy alkalmyszerűen próbálták azt megtanulni, illetve 10 fő azt nyilatkozta, hogy hetente kétszer tanult (5. diagram).

5. diagram

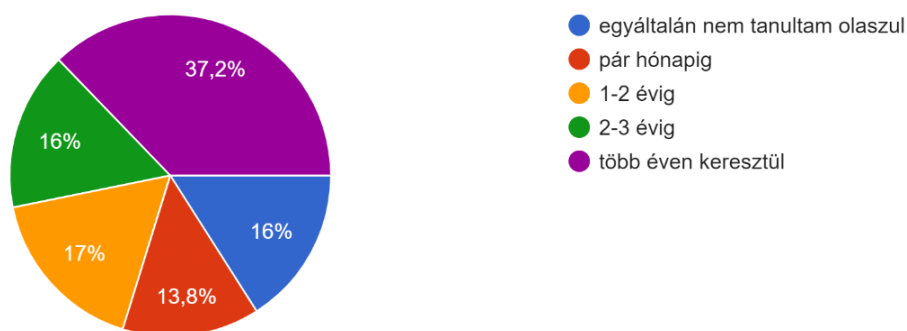
Az Olaszországban történő nyelvtanulás eloszlása heti rendszeresség szerint

Az utolsó, nyelvtanulásra irányuló kérdés arra az időtartamra kereste a választ, hogy a megkérdezettek hány évig tanulták összesen az olasz nyelvet. Ebbe beletartozik a Magyarországon és Olaszországban nyelvtanulásra szánt idő is. A várakozásnak eleget téve 35 fő több éven keresztül foglalkozott a tudása fejlesztésével. Továbbá, a megkérdezettek közül 15-16 fő válaszolta, hogy pár évig, azaz 1-2 évig vagy 2-3 évig tanulta az olasz nyelvet. Ugyanakkor megdöbbenésre méltó volt, hogy a válaszadók közül 15-en egyáltalán nem tanultak olaszul és úgy tartózkodnak Olaszországban, hogy nem beszélik a hivatalos nyelvet (6. diagram). Ezen válasz alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a válaszadók nagy valószínűséggel Olaszország északi területén élnek, ahol köztudottan a mindennapi kommunikáció része a német vagy a francia.

6. diagram

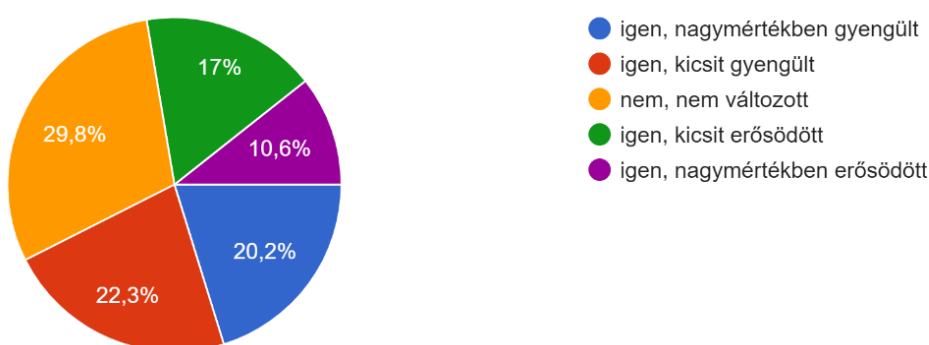
Az összidőtartam, amelyben során a megkérdezett magyarok olaszul tanultak

A kérdőív második felében a válaszadók magyarságtudatának változását térképeztem fel. A 94 főből 28 válaszolta, hogy nem változott, 21 fő szerint pedig magyarsághoz való hozzáállásuk kismértékben gyengült. Ezt követte a nagymértékben gyengült opció 19 fővel. A kérdésre csupán a megkérdezettek körülbelül harmada, vagyis 26 fő válaszolta, hogy valamilyen módon erősödött a magyar identitáshoz fűződő viszonya (7. diagram).

7. diagram

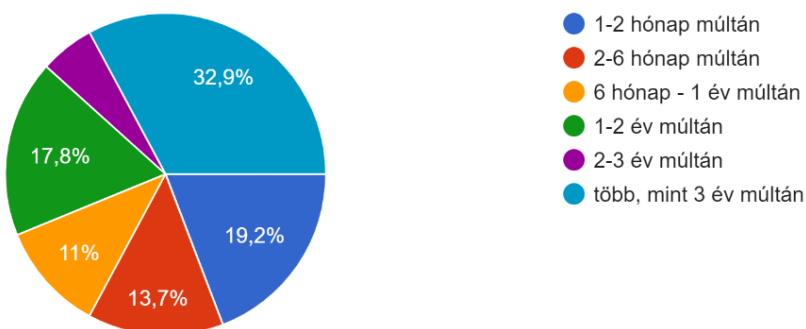
A magyarsághoz való hozzáállás mértéke az Olaszországba történő kiköltözés után

A 12. kérdésre az előző alapján tudtak a megkérdezettek válaszolni. 24 fő nyilatkozta, hogy több, mint három év múltán érzékelt a magyarságához fűződő változást. 14 fő viszont 1-2 hónap elteltével már észrevette önmagán ezt az identitásbeli elmozdulást. A legkevesebben 2-3 év múltán opciót választottak, a többi 42,5% pedig nagyjából arányosan oszlik el a fennmaradó 31 válaszadó között (8. diagram).

8. diagram

A bekövetkezett magyarságtudathoz vonatkozó időszak

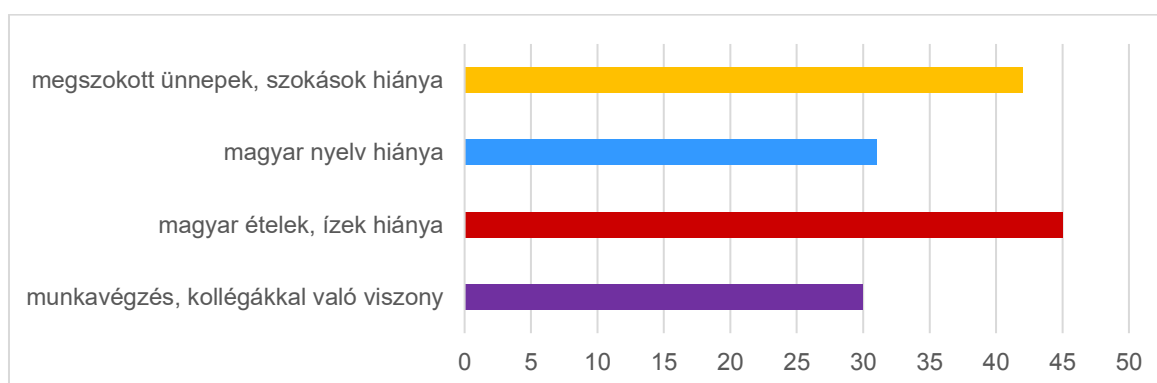

Arra a kérdésre, hogy mely területeken tudatosult leginkább a megkérdezett személyek magyarsága, azaz melyek voltak azok az ingerek, amelyeknél érezték az olasz és a magyar kultúra közötti különbségeket. A legtöbben, számszerűen 45 fő, a magyar ételek és ízek hiányát jelölte, majd 41-en a megszokott ünnepek és szokások hiányát. Ezután pedig a magyar nyelv hiányát jelölték és 30-an úgy vélekedtek, hogy magyarságuk leginkább a munkavégzésük és a kollégáikkal való viszonyban mutatkozott meg.

Az egyéb opcióban nagyon sok plusz választ kaptam, amelyek a család és barátok hiányára utaltak, bár ezt nem tartom a magyarsághoz kapcsolódó területnek. Mások viszont kiemelték a magyar tömegközlekedés szervezettségét, illetve a közszolgáltatások és az ügyintézés egyszerűségét, viszonyítva az olasz bürokráciához. Az alábbi diagramban látható a válaszok megoszlása, illetve a Mellékletekben található táblázatban összegyűjtöttem a válaszadók egyéb opcióban megadott válaszai közül a legérdekesebbeket.

9. diagram

A dolgok, amelyekben a legjobban megmutatkozik a kitöltők magyarsága

A következő három kérdés az Olaszországban élő magyarok egymással való kapcsolattartására fókuszál.

A 13. kérdés azt méri, hogy az országban élő magyarok milyen mértékben vesznek részt a magyar közösségek rendezvényein. A válaszadók nagyjából háromnegyede nyilatkozta, hogy nem vesz részt ilyesfajta eseményeken. Csupán 30 fő jelezte, hogy szokott találkozni más magyarokkal rendezvények, programok keretein belül.

A következő kérdés a kapcsolattartásra hivatott válaszokat keresni. A kitöltők döntő többsége tartja a kapcsolatot, vagy találkozik más Olaszországban élő magyarokkal. 44 fő válaszolta viszont, hogy semmilyen módon nem beszél más hasonló helyzetű magyarokkal.

A 15. kérdés a vallásgyakorlókra korlátozódott. A 82 válaszadó közül mindössze 13-an látogatnak magyar nyelvű istentiszteleteket. Ez nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy a nemmel válaszolók egyáltalán nem járnak misére, lehetséges, hogy a lakóhelyükhöz közel nincs mód rá, hogy a magyar nyelvű szertartást részesítsék előnyben⁶⁴. Ez a kérdés tovább mélyíti a magyarsághoz fűződő hozzáállást, sejtetheti azt is, hogy az Olaszországban élő magyarok milyen események alkalmával kívánnak más magyarokkal találkozni, illetve, hogy igényt tartanak-e arra, hogy tovább bővítsék ismeretségi körüket egy egyházi esemény alkalmával.

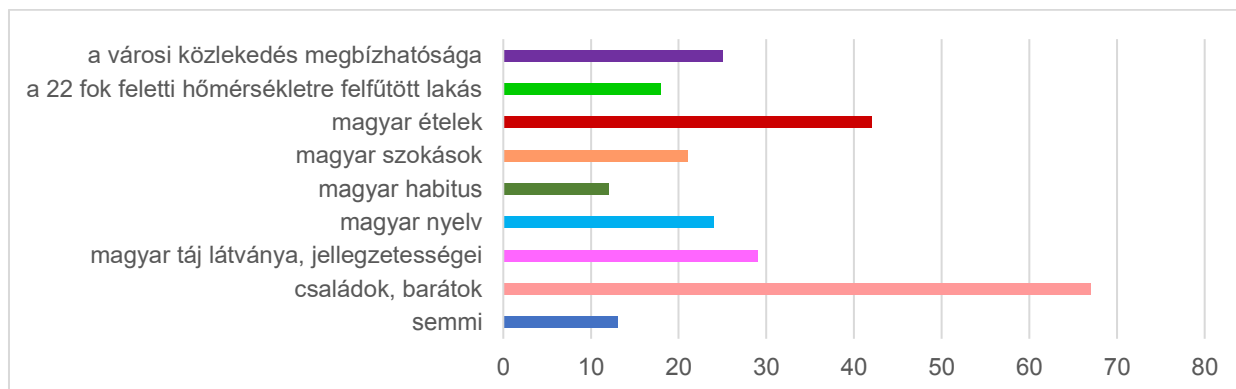
A kérdőív következő kérdése azokat a dolgokat és értékeket célozta meg, amelyek az Olaszországban élő magyarok számára a leginkább hiányoznak Magyarországról. A kérdés félig nyitott volt, tehát a megadott válaszlehetőségek mellett megoszthatták, illetve kértem, hogy osszák meg tapasztalataikat. A válaszlehetőségek között a *semmi opció* megadását is lényegesnek tartottam, mivel lehetséges, hogy valaki például gyermekként költözött családjával az országba, így nagyon kevés, vagy éppen semmilyen emléke nem lehet az anyaországról. Ezt az opciót 13-an választották. A várakozásoknak megfelelően a család és a barátok hiányát jelölték meg kimagaslóan sokan, ezután pedig a magyar ételeket és ízeket hiányolják a legtöbben. 29 személy a magyar táj és annak jellegzetességeinek hiányát választotta, amelyen meglepődtem, hiszen Olaszország híres a városainak, illetve természetének szépségéről. 24 fő a magyar nyelven történő kommunikációt jelölte be, 25-en pedig az olaszországi közlekedés megbízhatóságát sérelmezték. A magyar szokásokat és tradíciókat viszont mindössze csak 21 fő jelölte. Az egyéb válaszoknál megadott hozzászólásokból kiemelném a magyar kultúra és a magyarországi városok hiányát. Továbbá többen megjegyezték, hogy a magyar iskolarendszer jobbnak bizonyul, illetve az édesanyák Magyarországon több támogatásban részesülnek. Az olasz városok esetében többen kifogásolták, hogy kevés a zöld terület, zsúfoltak és szemetesek a városok. Végül pedig két fő jelezte, hogy Magyarországon jobb a közbiztonság (10. diagram)⁶⁵.

⁶⁴ A kérdőív 13-15. kérdéseire a válaszokat szemléltető diagramok a Mellékletek negyedik és ötödik oldalán találhatóak.

⁶⁵ A Mellékletek ötödik oldalán találhatóak táblázatban összegyűjtve az egyéb opciónál megadott hozzászólások közül a legérdekesebbek.

10. diagram

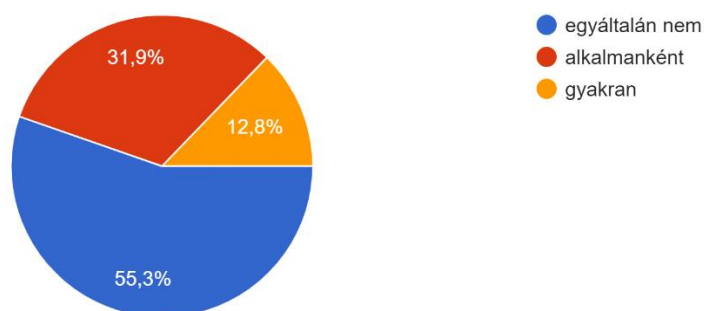
Dolgok, értékek, amelyek Magyarországról hiányoznak az Olaszországban élő magyaroknak

A felmérés 17. kérdése szintén a magyarsággal kapcsolatos, azt térképezi fel, hogy az Olaszországban élő magyarok szégyenkeztek-e valaha a magyarságuk miatt. A kérdőívet kitöltők több mint 50%-a nyilatkozta, hogy ez még nem fordult elő velük, viszont a megkérdezettek 31,9%-a jelezte, hogy alkalmanként tapasztalják, hogy magyarságuk inkább hátrány, mint előny. 12 fő pedig gyakran érzékeli ezt a negatív attitűdöt (11. diagram).

11. diagram

A magyarsághoz fűződő negatív tapasztalások aránya

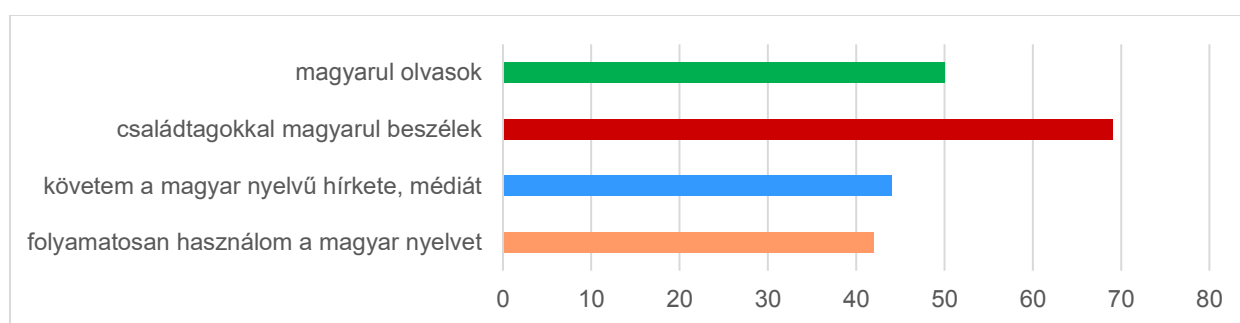

A következő kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy az Olaszországban élő magyarok mit tesznek azért, hogy anyanyelvükhöz kapcsolódó nyelvtudásukat ne felejtsek el, illetve, hogy milyen módon tájékozódnak a magyarországi eseményekről, hírekről. 69-en a családtagjaikkal magyarul beszélnek, 42 főnek pedig a mindennapok részét képezi a magyar nyelven folyó kommunikáció. 50 személy jelölte be a magyarul történő olvasást, amely a nyelvtudás

fenntartásának, illetve az információszerzés eszköze is lehet. Ami a tájékozódást érinti, 44-en követik a magyar nyelvű híreket és médiát. A nyitott válaszlehetőségnél megadott kommentek között ketten megfogalmazták, hogy munkájuk során is használják az anyaország nyelvét. Két személy jelezte továbbá, hogy podcastok vagy beszélgető műsorok által jut információhoz (12. diagram)⁶⁶.

12. diagram

A magyar nyelvtudás szinten tartásának és a magyarországi eseményekről való tájékozódás eszközei

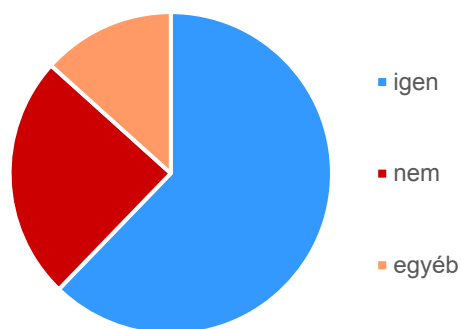
A google forms kérdőív utolsó két kérdésében a kitöltők szubjektív véleményét kértem ki a kutatási témával kapcsolatban. Mivel véleményüket igyekeztem összegyűjteni, így a két kérdés megválaszolása fakultatív volt, a 19. kérdésre 90-en, az utolsóra pedig 19-en küldtek választ. A válaszadók 62,2%-a, szám szerint 56-an nyilatkozták, hogy kutatásra érdemes témának tartják az Olaszországban élő magyarok magyarsághoz fűződő viszonyát és annak változását. A nyitott válaszlehetőségnél megjegyezték, hogy talán a két kultúra közötti különbségek és hasonlóságok összehasonlítása érdekesebb lenne. Továbbá, egy fő megfogalmazta, hogy azok az emberek jobban asszimilálódnak az adott ország kultúrájával, akik a belső motivációjuk miatt határoztak úgy, hogy Olaszországban telepednek le és nem pedig gazdasági okok vezényelték őket. Olyan válasz is érkezett, amelyben a magyarság negatív megélése miatt nyilatkozták, hogy nem tartják kutatásra érdemes témának, holott pont az ilyen esetekben lehetne a legjobban feltérképezni az egyén magyarsághoz fűződő érzéseit és gondolatait. A válaszok eloszlását az alábbi diagram mutatja be⁶⁷.

⁶⁶ A kérdéshez írt további válaszok a Mellékletek hatodik oldalán táblázat formájában találhatóak meg.

⁶⁷ Az egyéb válaszlehetőségnél megadott válaszok közül a legérdekesebbeket.

13. diagram

A megkérdezettek véleménye a téma kutathatóságáról

Az utolsó kérdés nyitott volt, amelyben a kitöltők a kutatási témával kapcsolatos gondolataikat oszthatták meg, illetve megoszthatták tapasztalataikat. Többen kiemelték, hogy olasz párjuknak próbálják megtanítani a magyar nyelvet, illetve a gyermekeknek igyekeznek átadni teljes magyarságukat és fontosnak tartják, hogy magyar állampolgárok is legyenek. A válaszadók közül többen hosszú évek óta élnek külföldön, például Németországban próbálták szerencsét Olaszország előtt. Ezek a válaszadók összehasonlították tapasztalataikat és leírták, hogy melyik országban milyen hatások érték őket a beilleszkedésük során, illetve melyik országban ment könnyebben az alkalmazkodás. Mindezek mellett arról sem szabad megfeledkezni, hogy többen nem tartják a kapcsolatot más Olaszországban élő magyarokkal, hanem inkább csak olaszokkal ismerkednek. Ugyanakkor kiemelték, hogy néhányan egyáltalán nem szándékoznak jobban megismerni az olasz kultúrát és a nyelvet is csak alig beszélik, ők valószínűleg más magyarokkal vagy más Olaszországban élő külföldiekkel tarthatják a kapcsolatot és egy olasztól eltérő közvetítő nyelvet használnak a kommunikációjuk során (például, angolt, németet vagy franciát).

Mindenképpen pozitív tapasztalatot jelentett számomra, hogy számos észrevétel érkezett a kérdőívvel kapcsolatban is, valamint javaslatok fogalmazódtak meg a téma további kutatási irányaira vonatkozóan. Egy fő megemlítette, hogy a magyarsághoz való viszonyulást befolyásolhatja a helyi dialektus, hiszen ennek a nyelvjárásnak az elsajátítása is a helyi kultúrába történő beilleszkedés egyik aspektusa. Akik hosszú évek óta élnek az Olasz csizma területén, bevallották, hogy hiába hiányzik nekik Magyarország, már nem tudnák otthon érezni magukat, illetve már nem tudnák otthagyni az Olaszországban felépített életüket. Továbbá, egy

személy úgy nyilatkozott, hogy a két-három általa ismert kultúra között megrekedve érzi magát és nem találja igazán otthonát a kultúrák keresztútjében⁶⁸. Végül pedig többen jelezték, hogy őket is nagyon érdekli a többi külföldön vagy Olaszországban élő magyarok magyarságtudatának változása.⁶⁹

3.2. A kérdőíves vizsgálat tanulságai

A kérdőív kiértékelése, illetve az utolsó kérdésre adott válaszok alaposabb elolvasása után lettem figyelmes a kérdőív hiányosságaira, illetve új kérdések is megfogalmazódtak bennem, részben a válaszadók utolsó kérdésben megadott tapasztalatai és javaslatai alapján.

Egy kitöltő javaslatára például a negyedik kérdésben megadott válaszokat módosítani fogom⁷⁰. Az időintervallumokat megváltoztatom és megadok két új opciót is (10-15 éve és több mint 15 éve), amelyek hosszabb időintervallumot fednek le. Az utolsó kérdésben leírt válaszok alapján megfigyelhető, hogy többen is kamaszkorukban költöztek külföldre, akár Olaszországba, akár egy másik európai országba. Ennek tekintetében az ötödik kérdésnél több válaszlehetőséget fogok megfogalmazni. Annak ellenére, hogy a kérdésben kihangsúlyoztam, hogy a leginkább jellemző tevékenységet válasszák, sokan az egyéb opcióban vegyes tevékenységeket is leírtak (például tanulás és munka). Ennek kiküszöbölésére a kérdőívben megadott utasítást még részletesebben fogalmazom meg a félreértések elkerülése végett. A hetedik kérdés az Olaszországban történő nyelvtanulásról szólt, amelyben a válaszadók megadhatták, hogy milyen eszközökkel vagy kiknek a segítségével tanultak olaszul. Többen írták, hogy autodidakta módon igyekeztek a nyelvet elsajátítani, így ezt az opciót is hozzá fogom adni a kérdőívhez, bár az applikációkkal való tanulás is magában foglalja az önálló tanulás lehetőségét. A nyelvtanulással kapcsolatos kérdéseket tekintve, a kitöltők javaslatára beszúrok egy olyan kérdést, amely a jelenlegi, tehát a több hónapos vagy több éves Olaszországban való tartózkodás utáni olasz nyelvtudást mérné. Továbbá, a 12. kérdés utasítását megpróbálom másképp megfogalmazni a későbbi kutatásaimban, mivel ez a kérdés a válaszok tekintetében nem igen különül el a 16. kérdéstől. Végül pedig a 13. kérdés után beszúrok egy nyitott választ igénylő kérdést, amelyben a válaszadóknak meg kellene indokolniuk, hogy miért nem látogatják a magyar rendezvényeket Olaszországban.

⁶⁸ A kitöltő utolsó kérdésben megfogalmazott hozzászólása a Mellékletek utolsó táblázatában található meg.

⁶⁹ A kérdésre adott válaszok részletesen megtekinthetők a Mellékletek hetedik oldalán kezdődő táblázatban.

⁷⁰ A kitöltő utolsó kérdésben megfogalmazott válasza, tanácsa a Mellékletek utolsó táblázatában olvasható.

Konklúziók

Dolgozatomban az Olaszországban élő magyarok magyarságtudatának változására kerestem a választ és megpróbáltam feltérképezni ennek a változásnak a mértékét, az időbeli megjelenését, illetve azokat a hatásokat, amelyek mentén ez az identitásbeli elmozdulás bekövetkezik. Az általam készített kérdőívet 14 Facebook csoportban tettem közzé. Összegeztem továbbá a témához kapcsolódó szakirodalmi háttérrel, hangsúlyozva az interkulturális kommunikáció gyakorlati hasznát egy esetleges külföldre történő költözés esetén. Definiáltam a magyarságtudat fogalmát és tanulmányoztam a külföldi magyarokkal és az emigrációval foglalkozó szakirodalmat. Végül pedig részletesen bemutattam a kérdőív felépítését, elemeztem és diagramokkal szemléltettem az adatközlők válaszait (majdnem 100), majd felvázoltam a kutatás folytatásának lehetséges irányait, amelyeket a későbbi kutatásaim során igyekszem megvalósítani.

Az Erasmus élményeimen és tapasztalataimon alapuló hipotézisem szerint, az Olaszországban élő magyarok többségének a magyarsághoz való viszonyulása felértékelődik. Hipotézisem nem nyert megerősítést, mivel a kérdőív kitöltői úgy nyilatkoztak, hogy magyarságukhoz való hozzáállásuk inkább gyengült, a válaszadók 42,5%-át vélekedett így, tehát 94 főből 40-en nyilatkoztak ekképpen. Továbbá, a válaszadók 29,7%-a, azaz 28 fő úgy érzi, hogy magyarságtudata semmilyen mértékben nem változott Olaszországban történő költözése óta. Csupán 26-an érzékelték a magyarságukhoz fűződő hozzáállás felértékelődését, ez a válaszadók 27,6%-a.

Dolgozatom írása során a legnagyobb nehézséget a külföldi magyarokról készült szakirodalmak felkutatása jelentette, hiszen kutatásaim egyértelműen abban erősítették meg, hogy az Olaszországban élő magyarok identitástudatát, kulturális hovatartozását nagyon kevesen vizsgálták. Ennek okán már a kérdőív összeállítása során számos nehézséggel kellett szembenéznem. Nem volt egyszerű olyan kérdéseket megfogalmaznom, amelyek alkalmasnak bizonyultak az Olaszországba gyakran utazó turisták kiszűrésére. A kutatás lényegi részét a kérdőívek kiértékelése tette ki, ugyanis igyekeztem minden kérdésre diagramot készíteni, hogy jobban illusztrálni tudjam a válaszok egymáshoz viszonyított arányát.

A kutatás egyik legváratlanabb eredménye az volt, hogy az Olaszországba költözött magyarok, a költözés előtt alig beszéltek olaszul (32 fő) és még most is vannak olyanok, akik egyáltalán nem tanulták meg az ország hivatalos nyelvét (15 fő). A kitöltők a kérdőív utolsó kérdésében jelezték, hogy érdekli őket a kérdőív eredménye és kíváncsiak, hogy más

Olaszországban élő magyarok hogyan élte/éli meg az országba való beilleszkedést és az interkulturális kommunikáció kihívásait. Személy szerint meglepett, hogy az utca emberét is ilyen nagy mértékben érdekli ez a kérdéskör és kutatásra érdemes témának tartja.

Leendő nyelvtanárként az interkulturális kommunikáció ismerete segíthet abban, hogy módszertanilag jobban ösztönözni tudjam a jövőbeli diákjaimat egy külföldi tanulmányi ösztöndíjra, utazásra, illetve diákcsere-re. Továbbá, a két tanítású nyelvű iskolákban látom igazán hasznát annak, hogy nyelvórán beszélgessünk erről a témáról, főként civilizáció tantárgy keretén belül. Végül pedig szeretném megjegyezni, hogy jelen dolgozattal szerzett ismereteim nem csupán az olasz nyelv tanításában tudnak segítségemre lenni, hanem az angol nyelv tanításában is. Meggyőződésem, hogy az interkulturális ismeretek átadása segítheti a diákokat az idegen nyelvek jobb befogadásában, és későbbi tanulmányaik során bátrabban vághatnak bele egy külföldi mobilitási programba, jelentkezhetnek külföldi egyetemekre, illetve a munka világában is hasznosíthatják a megszerzett ismereteket.

A kutatás gyakorlati haszna

Jelen munka a közeljövőben esedékes szakdolgozati kutatásom megalapozását szolgálja, egy tervezett, nagyobb volumenű munka pilot projektként.

A különböző nemzetek, népcsoportok és társadalmi rétegek identitása, hovatartozása és kultúrája időről-időre visszatérő téma a közbeszédben és a tudományos kutatásokban egyaránt. A mai felgyorsult, és egyre multikulturálisabbá váló világban ez a kérdéskör egyre inkább teret nyer, hiszen több lehetőségünk nyílik megismerni más kultúrákat, megtanulni más népcsoportok nyelvét, illetve a külföldi munkaerőpiac is egyre jobban elérhetővé és népszerűbbé válik. Ennél fogva, az oktatásban is egyre nagyobb szerepet kap a különböző kultúrák megismerése és a velük történő hatékony kommunikáció elsajátítása. A nagy népmozgások miatt már Magyarországon is aktuális ez a téma, mivel egyre többször hallunk, legfőképp nagyvárosokban, idegen ajkú szavakat. Az egyetemeken és a külföldi munkavállalókat alkalmazó cégeknél már évtizedek óta zajlik az interkulturális kommunikációra való felkészítés, a más kommunikációs normákra vonatkozó érzékenyítés, a belső címlapon szereplő közmondáshoz hasonló közhelyeken alapuló előítéletek elleni küzdelem⁷¹.

⁷¹ Hidasi, J. (2008). *Interkulturális kommunikáció*. Scolar Kiadó.

A kutatás alapján meggyőződésem, hogy dolgozatom fontos kezdeményezés a kultúrák közötti kommunikáció, illetve kommunikációs folyamatok tanulmányozása területén, hiszen az Olaszországban élő magyarok magyarságával tudomásom szerint eddig még nagyon kevesen foglalkoztak. Szakirodalmak után kutatva „határon túli magyarok” keresőkifejezés alatt például javarészt a Kárpát-medencében élő magyar kisebbségre vonatkozó találatok jelennek meg.

Mivel jövőmet nyelvtanárként képzelem el, úgy vélem, hogy jelentős potenciál rejlik egy olyan kézikönyv megalkotásában, amely hozzájárulhat az Olaszországba vágyó vagy ott letelepedni szándékozó magyarok felkészítésében a kulturális sokk elkerülésére, amely elkerülhetetlen egy idegen – bár általában pozitív előítéletekkel és elvárásokkal övezett – környezetben. Egy ilyen kézikönyv emellett a nyelvtanulás folyamatát is elősegítheti, hiszen sokan megfelelő nyelvi ismeretek hiányában vállalják be az országba történő költözést.

Hasonló jellegű kezdeményezéseknek köszönhetően az Olaszországba vágyók különböző kulturális szótárak segítségével elmélyíthetik nyelvtudásukat, illetve kiegészítő eszközként használhatják őket a nyelvtanulásuk során. Ezenkívül, a szótárak kulturális információkat osztanak meg Olaszországról, például a történelmről, híres látványosságokról, szokásokról, különféle ünnepekről, egészen a hétköznapi, dialektális kifejezésekig. A kulturális szótárak közül Sztanó László⁷² és Juhász Zsuzsanna⁷³ munkája készült el olasz-magyar viszonylatban. Ilyen jellegű könyvek nagyon szórakoztatóak, ezáltal növelhetik az egyén motivációját a nyelvtanulásban, a kultúra megismerésében és emellett a beilleszkedéshez is hasznos olvasmány lehet.

A kutatás folytatásának lehetséges irányai

Későbbi kutatásaim mindenképpen tervezem kiegészíteni a kérdőíves vizsgálat fejezetében leírtak szerint, továbbá új kutatási kérdéseket fogalmaznék meg.

Jelen dolgozat elkészítése során számos más témakörrel kapcsolatban is felmerültek további kérdések, amelyek alapján a jövőbeni kutatásaimhoz kapcsolódó kérdőíveket bővíteni szándékozom. Tervezem, hogy kérdéseim egy része az országban tartózkodók dialektushasználatára (olaszországi tartózkodás során ki, milyen mértékben került kapcsolatba az olasz dialektussal, illetve milyen mértékben sikerült azt elsajátítania), másik része pedig a

⁷² Sztanó, L. (2008). *Olasz-magyar kulturális szótár*. Corvina Kiadó.

⁷³ Juhász, Z. (2007). *Olasz élet - Olasz Kultúra: Kulturális szótár*. Holnap Kiadó.

helyi nyelv beilleszkedésre gyakorolt hatására is ki fog térni. Emellett azonban arra is rá tervezek kérdezni, hogy a kint tartózkodók, szándékoznak-e, és ha igen, milyen időn belül a hazaköltözni. Ezt azért tartom fontosnak, mert ily módon a hazatérésre vonatkozóan számos gazdasági, társadalmi vagy kulturális problémára is fény derülhet. Ezen kívül pedig ezek az adatok segíthetnek megérteni a migrációs trendet és megjósolni az Olaszországban élő magyar közösségek jövőbeni alakulását. A fenti kérdéshez kapcsolódóan arról is tájékozódnék, hogy a válaszadók mely országokban próbáltak ez idáig szerencsét.

Összegzésként elmondható, hogy a téma komplex jellegéből adódóan számos lehetőséget, további kutatási irányokat rejt magában. Munkám jelen fázisában a továbblépés lehetőségét a már említett kutatási kérdőív bővítésében látom. Emellett a fentiekben már szóba került a dialektusok jelenléte a mai Olaszország kultúrája tekintetében, így vizsgálni tervezem, hogy a nyelvjárások milyen mértékben befolyásolják az országban élő magyarok magyarsághoz való hozzáállását és annak változását. Továbbá, feltérképezni szándékozom, hogy a dialektusok mennyiben nehezítik meg a magyarok beilleszkedését, illetve milyen mértékben vesz részt egy új nyelv a hétköznapi életük során.

Szakirodalom

- Balogh, L. (2015). Hofstede nemzeti kultúra modellje. In: Balogh, L. (Ed.), *Sport-kultúra-sportkultúra*. Dél-alföldi Ifjúsági Életmód és Szabadidő Alapítványadó. Elérhető a Szegedi Tudományegyetem weboldalan.
http://www.jgypk.hu/tamop13e/tananyag_html/sportkultura/hofstede_nemzeti_kultra_modelle.html (letöltés 2024.12.22.)
- Blaskó, Zs., Ligeti, A. S. & Sik, E. (2014). Magyarok külföldön – Mennyien? Kik? Hol?. *Társadalmi riport*, 13(1). 351-372. Elérhető a MATARKA adatbázisából.
<https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b337.pdf>. (letöltés 2024.12.22.)
- civilek.info. (09.02.2024). *In Europa, La cosa più importante per gli ungheresi è la loro identità nazionale - civilek info*. Civilek.info. <https://civilek.info/it/2024/02/09/in-europa-la-cosa-piu-importante-per-gli-ungheresi-e-la-loro-identita-nazionale/>. (utolsó megtekintés dátuma 2024.10.02.)
- Czibere, I. & Rácz, A. A külföldre irányuló migráció és a migrációs hajlandóság jellemzői a magyar fiatalok körében. *Kultúra és közösség*, (7)1. 63-74. Elérhető a Magyar Elektronikus Könyvtár adatbázisában.
https://epa.oszk.hu/02900/02936/00028/pdf/EPA02936_kultura_es_kozosseg_2016_01_063-074.pdf. (letöltés 2024.12.22.)
- Cserján, K. (é.n.). *Magyar identitás Ausztriában*. Elérhető a TK Kisebbségkutató Intézet adatbázisában. <https://kisebbssegkutato.tk.hu/uploads/files/archive/516.pdf>. (letöltés 2024.09.24.)
- Dörnyei, Z. (2011). *Research Methods in Applied Linguistics: Quantitative, Qualitative, and Mixed Methodologies*. Oxford University Press.
<https://www.scribd.com/document/773439338/Research-Methods-in-Applied-Linguistics-Zoltan-Dornyei-2007-1>. (letöltés 2024.12.22.)
- Eco, U. (1996). *Hogyan írunk szakdolgozatot?* Kairosz Kiadó.
<https://www.scribd.com/doc/50087724/Umberto-Eco-Hogyan-irjunk-szakdolgozatot>. (letöltés 2024.09.28.)

- Farkis, T. (2021). *Az olasz nyelv és irodalom oktatásának koncepciója a XVII-XVIII. századi magyar főúri családok nevelésében*. Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete.
- Fóris, Á. (2008). *Kutatásról nyelvészeknek: Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Elérhető a Magyar Elektronikus Könyvtár adatbázisában. <https://vmek.oszk.hu/18000/18088/18088.pdf>. (letöltés 2024.12.23.)
- Hidasi, J. (2008). *Interkulturális kommunikáció*. Scholar Kiadó.
- Horváth, J. (2008). Magyarország olasz szemmel. *Limes: tudományos szemle*, (21)2. 129-146. Elérhető a Grotius adatbázisában. http://www.grotius.hu/doc/pub/cvftvj/82%20horvath_jeno.pdf. (letöltés 2024.09.08.)
- Hunkár, M. (2013). *A kutatás módszertana: Gyakorlati jegyzet*. Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományok Centruma. Elérhető a Digitális Tankönyvtár adatbázisában. https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/3424/kutatas_modszertan_gyakorlati_jegyzet.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (letöltés 2024.12.22.)
- Ittész, N. (2024). *A magyar nyelv nagyszótára*, NsztWeb. <https://nagyszotar.nyttud.hu/index.html>. (utolsó megtekintés dátuma: 2025.01.05.)
- Jászay, M. (1982). *Párhuzamok és kereszteződések: A magyar-olasz kapcsolatok történetéről*. Gondolat Könyvkiadó.
- Juhász, Zs. (2007). *Olasz élet - Olasz Kultúra: Kulturális szótár*. Holnap Kiadó.
- Nagylaki, E. (2007). Az olaszországi magyar emigráció négy évtizede. *archivnet.hu*, 7(3). Elérhető az archivnet.hu weboldalon. https://www.archivnet.hu/politika/az_olaszorszagi_magyar_emigracio_negy_evtizede.html (utolsó megtekintés dátuma 2024.12.30.)
- Primecz, H. (2020). Geert Hofstede (1928-2020). *Vezetéstudomány*, 51(4). 85-86. Elérhető a Corvinus Kutatások adatbázisában. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2020.04.08>. (letöltés 2024.12.22.)
- Pusztay, J. (2021). Az önmaga határolta nyelvről. Terminológiai stratégia a nyelvi szétfejlődés ellen. In Pomozi, P. (Ed.), *A magyar nyelv a Kárpát-medencében Trianon előtt és után* (o. 107-118.). Magyarságkutató Intézet. Elérhető a Magyar Elektronikus Könyvtár adatbázisában. <https://mek.oszk.hu/22600/22633/22633.pdf>. (letöltés 2024.09.14.)

- Sárközy, P. (2019). Az olaszországi magyar diaszpóra múltja, jelene és ..., *Hitel* 32(10). 32-45. Elérhető a Magyar Elektronikus Könyvtár adatbázisában. https://epa.oszk.hu/01300/01343/00213/pdf/EPA01343_hitel_2019_10_032-045.pdf. (letöltés 2024.11.21.)
- Sciacovelli, A. (2020). Viaggiatori ungheresi nell'Italia dell'Ottocento. *Forme e la storia*, 13(1). 133-150. Elérhető a torrossa weboldalon. <https://www.torrossa.com/en/resources/an/4690430> (letöltés: 2025.01.07.)
- Szabó, T. (2019). Magyar-olasz kulturális kapcsolatok a két háború között. *Kultúratudományi Szemle: Cultural Science Review*, 1(1). 30-38. Elérhető a MATARKA adatbázisában. https://kpvk.pte.hu/sites/kpvk.pte.hu/files/kulturatudomanyi_szemle_vegleges_hivatkozasokkal.pdf. (letöltés 2024.12.22.)
- Szabó, T., A. (2012). „Mit jelent az Ön számára magyarnak lenni?": Identitásvizsgálatok a franciaországi magyarok körében. In Parapatics, A. & Csernák-Szuhánszky, D. (Eds.), *FÉLÚTON 7. konferencia*. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola. Elérhető az ELTE adatbázisában. <https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/9241/Szabo%20T.%20Annamaria.pdf>. (letöltés 2024.11.17.)
- Széll, G. (2018). *A tudományos megismerés, a tudományos kutatások elmélete és gyakorlata*. Elérhető az Óbudai Egyetem könyvtárának weboldalon. <https://lib.uni-obuda.hu/sites/lib.uni-obuda.hu/files/KVT05.pdf>. (letöltés 2024.12.22.)
- Sztanó, L. (2008). *Olasz-magyar kulturális szótár*. Corvina Kiadó.
- Sztanó, L. (2014). *Taljánok, olaszok, digók: A nemzeti sztereotípiák fogságában*. Corvina Kiadó.
- Tóth, B. (é.n.). Magyar alak a dogék palotáján. In *Mendemondák*. Elérhető az IntraText weboldalon. https://www.intratext.com/IXT/HUN0268/_P34.HTM. (utolsó megtekintés dátuma: 2024. 10. 06.)
- Tőzsér, A. (2020). A Kárpát-medencei magyar lakosság identitásának jellemzői. *Polgári Szemle*, 16(4-6). 327-342. <https://doi.org/10.24307/psz.2020.1025>. (letöltés 2024.10.04.)